ILLYUSTRATSIYALANGAN HIKOYALAR VOSITASIDA O‘QUVCHILARDA OG‘ZAKI NUTQ KO‘NIKMASINI RIVOJLANTIRISH

Umirzaqova Zilola,
Namangan davlat pedagogika instituti magistranti

Annotatsiya. Mazkur maqolada illyustratsiyalangan hikoyalar vositasida boshlang‘ich sinf o‘quvchilarining og‘zaki nutq ko‘nikmalarini rivojlantirish masalasi yoritilgan. Tadqiqotda illyustratsiyalangan hikoyalarning nutq ravonligi, lug‘at boyligi, talaffuz, mantiqiy fikrlash va ijodkorlikni rivojlantirishdagi pedagogik imkoniyatlari tahlil qilingan. Shuningdek, mahalliy va xorijiy olimlarning ilmiy qarashlari asosida ushbu metodning samaradorligi asoslab berilgan.

Kalit so‘zlar: illyustratsiyalangan hikoya, og‘zaki nutq, boshlang‘ich ta’lim, nutq ravonligi, lug‘at boyligi, mantiqiy fikrlash, ijodkorlik, ona tili darsi.

Аннотация. В данной статье рассматривается развитие навыков устной речи учащихся начальных классов посредством иллюстрированных рассказов. В исследовании анализируются педагогические возможности иллюстрированных рассказов в развитии беглости речи, словарного запаса, произношения, логического мышления и творческих способностей учащихся. Также на основе научных взглядов отечественных и зарубежных ученых обосновывается эффективность данного метода.

Ключевые слова: иллюстрированный рассказ, устная речь, начальное образование, беглость речи, словарный запас, логическое мышление, творчество, урок родного языка.

Abstract. This article discusses the development of oral speech skills of primary school students through illustrated stories. The study analyzes the pedagogical potential of illustrated stories in improving speech fluency, vocabulary enrichment, pronunciation, logical thinking, and creativity. In addition, the effectiveness of this method is substantiated based on the scientific views of local and foreign scholars.

Keywords: illustrated story, oral speech, primary education, speech fluency, vocabulary enrichment, logical thinking, creativity, mother tongue lesson.

Zamonaviy ta’lim tizimida boshlang‘ich sinf o‘quvchilarining og‘zaki nutqini rivojlantirish ustuvor vazifalardan biri hisoblanadi. Ayniqsa, ona tili darslarida o‘quvchilarning erkin, izchil va mazmunli nutq tuza olishi ularning keyingi ta’lim bosqichlaridagi muvaffaqiyati uchun muhim asos yaratadi. Shu nuqtayi nazardan, an’anaviy yondashuvlar bilan bir qatorda innovatsion, o‘quvchiga yo‘naltirilgan metodlardan foydalanish zarurati ortib bormoqda. Shunday samarali metodlardan biri – illyustratsiyalangan hikoyalar asosida o‘qitishdir.

Illyustratsiyalangan hikoyalar boshlang‘ich sinf o‘quvchilarining yosh xususiyatlariga to‘liq mos keladi. Chunki bu davrda bolalar ko‘proq vizual obrazlar orqali fikrlaydi. Rasmlar bilan boyitilgan hikoyalar o‘quvchilarning tasavvurini

kengaytiradi, nutqiy faolligini oshiradi hamda ularni mustaqil fikr bildirishga undaydi. Natijada o‘quvchilarda og‘zaki nutq ko‘nikmalari tabiiy va samarali shakllanadi.

Pedagog va psixolog olimlar ham ta’lim jarayonida ko‘rgazmalilikning muhim o‘rin tutishini ta’kidlaydi. Rus pedagogi K.D. Ushinskiy: “Bola tabiati ko‘rgazmalilikni talab qiladi”, – deya e’tirof etgan. Ushbu fikr boshlang‘ich ta’limda illyustratsiyalarning naqadar muhim ekanligini ko‘rsatadi.

Illyustratsiyalangan hikoyalarning ilmiy-metodik asoslari

Ilmiy asoslar bu metodning samaradorligini tasdiqlaydi. Jumladan, Lev Vygotsky quyidagicha ta’kidlaydi: “Ta’lim jarayoni bolaning ichki rivojlanish jarayonlarini faollashtiradi, bu jarayonlar esa faqat bola atrofidagi insonlar bilan o‘zaro muloqotda bo‘lgandagina yuzaga chiqadi” [3; 159-bet]. Haqiqatan ham, illyustratsiyalangan hikoyalar aynan ijtimoiy muloqotni faollashtiruvchi vosita sifatida xizmat qiladi. O‘quvchilar rasmlar asosida hikoya tuzishda o‘zaro fikr almashadi, savol-javob qiladi va muloqotga kirishadi. Bu esa ularning nutqiy rivojlanishini tezlashtiradi.

Shuningdek, Jerome Bruner fikricha: “Inson o‘z tajribasi va xotirasini asosan hikoya (narrativ) shaklida tashkil etadi” [2; 201-bet]. Bu yondashuvdan kelib chiqib aytish mumkinki, boshlang‘ich sinf o‘quvchilarida nutqni rivojlantirishda hikoya tuzish tabiiy va samarali usuldir. Ayniqsa, rasmlar yordamida voqealarni ketma-ketlikda ifodalash bolalarning mantiqiy fikrlashi va bog‘langan nutqini rivojlantiradi.

Stephen Krashen esa quyidagicha ta’kidlaydi: “Biz tilni faqat bitta yo‘l bilan o‘zlashtiramiz: ya’ni mazmunni tushunish orqali yoki tushunarli nutqiy materialni qabul qilish orqali”. Mazkur fikrga asoslanib, illyustratsiyalangan hikoyalar o‘quvchilar uchun tushunarli muhit yaratadi, chunki vizual tasvirlar matn mazmunini oson anglashga yordam beradi. Bu esa nutqni o‘zlashtirish jarayonini samarali qiladi.

Empirik tadqiqotlar ham bu metodning ahamiyatini ko‘rsatadi. Rebecca Isbell va hammualliflari: “Hikoya qilish bolalarning og‘zaki nutq murakkabligini va matnni tushunish darajasini sezilarli darajada oshiradi”, – deb ta’kidlaydi. Bu natijalar illyustratsiyalangan hikoyalar yordamida o‘quvchilarda nutqning nafaqat shakliy, balki mazmuniy jihatdan ham rivojlanishini tasdiqlaydi.

Illyustratsiyalangan hikoyalarning nutq rivojiga ta’siri

Illyustratsiyalangan hikoyalar o‘quvchilarda ravon nutqni shakllantirishda muhim vosita hisoblanadi. Rasm asosida hikoya tuzish jarayonida o‘quvchi fikrini uzluksiz bayon qilishga harakat qiladi. Bu esa uning erkin gapirish ko‘nikmasini rivojlantiradi. Ravon nutq – bu fikrni mantiqiy, izchil va tushunarli tarzda ifodalash qobiliyatidir. Illyustratsiyalangan hikoyalar orqali o‘quvchi tasvirni kuzatadi, uni tafakkurida qayta ishlaydi va nutq yordamida ifodalaydi. Natijada uning nutqiy tafakkuri shakllanadi.

Bundan tashqari, o‘quvchilar bir-birining hikoyalarini tinglash, savol berish va fikr bildirish orqali dialogik hamda monologik nutqni rivojlantiradi. Bu esa muloqot madaniyatining shakllanishiga xizmat qiladi.

Hikoya tuzish jarayonida o‘quvchilar yangi so‘z va iboralarni faol qo‘llashga ehtiyoj sezadi. Ayniqsa, rasm mazmunini tasvirlash uchun turli leksik birliklardan foydalanish ularning lug‘atini boyitadi.

Pedagog olim M.R. Lvov lug‘at ustida ishlashning quyidagi bosqichlarini ajratadi: yangi so‘zni aniqlash; uning ma’nosini tushunish; amalda qo‘llash; faol nutqqa kiritish [4; 176-bet]. Illyustratsiyalangan hikoyalar ushbu bosqichlarning barchasini qamrab oladi. O‘quvchi rasmda aks etgan predmet yoki hodisani nomlash orqali yangi so‘z bilan tanishadi va uni hikoya davomida faol qo‘llaydi.

M.S. Soloveychik esa quyidagicha ta’kidlaydi: “Boshlang‘ich sinflardanoq o‘quvchilarda lug‘at bilan ishlash madaniyatini shakllantirish zarur”. Darhaqiqat, lug‘at boyligi o‘quvchining og‘zaki va yozma nutqining sifatini belgilaydi. Boy lug‘atga ega o‘quvchi o‘z fikrini aniq va ta’sirchan ifodalay oladi.

Illyustratsiyalangan hikoyalar talaffuzni rivojlantirishda ham samarali vosita hisoblanadi. Hikoya aytish jarayonida o‘quvchilar tovushlarni to‘g‘ri talaffuz qilish, urg‘u va intonatsiyaga e’tibor berishni o‘rganadi. Boshlang‘ich sinflarda artikulatsion mashqlar, rasm asosida dialog tuzish, ertak qahramonlarini ifodali o‘qish kabi metodlar talaffuzni takomillashtirishga xizmat qiladi. O‘qituvchi namunasi va muntazam mashqlar natijasida o‘quvchilarning nutqi ravon, aniq va ifodali shakllanadi.

Bog‘lanishli nutqni shakllantirishda mantiqiylik muhim o‘rin tutadi. Hikoyani ketma-ket bayon qilish talabi o‘quvchilarda voqealarni izchil ifodalash ko‘nikmasini rivojlantiradi. Tadqiqotchi Bamulloyeva Shodiyona bog‘lanishli nutqni quyidagicha izohlaydi: “Bog‘lanishli nutq – bu o‘zaro bog‘langan, bir-birini to‘ldiruvchi va tartibli fikrlar zanjiridir”. Rasmlar asosida hikoya tuzish, voqealarni ketma-ket joylashtirish, reja asosida gapirish kabi topshiriqlar o‘quvchilarning mantiqiy tafakkurini rivojlantiradi. O‘qituvchining “Nima bo‘ldi?”, “Keyin nima yuz berdi?” kabi savollari esa o‘quvchini izchil fikrlashga undaydi.

Buyuk mutafakkir Alisher Navoiy ham til va nutqning uzviy bog‘liqligini ta’kidlab, nutqni tilning amaliy namoyon bo‘lish shakli sifatida baholagan [1; 128-bet]. Bu qarash boshlang‘ich ta’limda nutq rivojining muhimligini yana bir bor tasdiqlaydi.

Illyustratsiyalangan hikoyalar o‘quvchilarning kreativ fikrlashini ham rivojlantiradi. Mustaqil hikoya tuzish jarayonida o‘quvchi o‘z tasavvuriga tayangan holda yangi syujet va obrazlar yaratadi. M. Homidov kreativlikni quyidagicha izohlaydi: “Kreativlik – bu yangi g‘oyalarni yaratish va muammoli vaziyatlarga noodatiy yechim topish qobiliyatidir”. Rasm asosida hikoya yaratish, berilgan boshlanishni davom ettirish yoki voqeaga yangi yakun topish kabi topshiriqlar o‘quvchilarning ijodiy tafakkurini rivojlantiradi.

Shuningdek, A’zam Sattorov: “O‘quvchilar mustaqil muammo ustida ishlaganda, ularning kreativ yondashuvi va tadqiqotchilik ko‘nikmalari shakllanadi”, – deb ta’kidlaydi. Bu esa illyustratsiyalangan hikoyalarning nafaqat nutqni, balki mustaqil fikrlashni ham rivojlantirishini ko‘rsatadi.

Xulosa qilib aytganda, illyustratsiyalangan hikoyalar boshlang‘ich sinf o‘quvchilarida og‘zaki nutq ko‘nikmalarini rivojlantirishning samarali vositalaridan biridir. Ushbu metod orqali o‘quvchilarda nutq ravonligi, lug‘at boyligi, talaffuz, mantiqiy fikrlash va ijodkorlik bir vaqtning o‘zida shakllanadi. Rasm va matn uyg‘unligi bolalarning diqqatini jalb qiladi, ularni faol muloqotga undaydi hamda

mustaqil fikr bildirish koʻnikmalarini rivojlantiradi. Shu sababli ona tili darslarida illyustratsiyalangan hikoyalardan foydalanish oʻquvchilarning nutqiy kompetensiyasini rivojlantirishda muhim pedagogik ahamiyat kasb etadi.

Foydalanilgan adabiyotlar roʻyxati:

1. Navoiy A. *Muhokamat ul-lugʻatayn*. – Toshkent: Gʻafur Gʻulom nomidagi nashriyot, 2011.
2. Bruner J. *Actual Minds, Possible Worlds*. – Cambridge: Harvard University Press, 1986.
3. Vygotsky L. *Mind in Society: The Development of Higher Psychological Processes*. – Cambridge: Harvard University Press, 1978.
4. Lvov M.R. *Metodika razvitiya rechi mladshix shkolnikov*. – Moskva: Prosveshcheniye, 1985.
5. Isbell R., Sobol J., Lindauer L., Lowrance A. The Effects of Storytelling and Story Reading on the Oral Language Complexity and Story Comprehension of Young Children // *Early Childhood Education Journal*. – 2004. – Vol. 32, №3. – P. 157–163.
6. Soloveychik M.S. *Russkiy yazyk v nachalnyx klassax*. – Moskva: Prosveshcheniye, 1993. – 224 s.
7. Krashen S. *Principles and Practice in Second Language Acquisition*. – Oxford: Pergamon Press, 1982. – 202 p.